

DIREKTNI UTICAJI RAZVOJNE POLITIKE NA SISTEM CIJENA

DIRECT INFLUENCES OF DEVELOPMENT POLICY ON THE PRICE SYSTEM

Semiha Repak

SAŽETAK

Jedan od veoma važnih aspekata u daljem razvoju našeg privrednog sistema odnosi se na potrebu njegova boljeg povezivanja s razvojnom politikom. Poznato je da su osnovni kriteriji u sprovođenju politike cijena na našem tržištu bili razvojna politika, svjetske cijene, stepen i struktura razvijenosti domaće privrede i troškovni princip. Polazni kriterij, mada to nije eksplicitno rečeno, bio je razvojna politika. S obzirom na to da je koncepcija razvoja zasnovana na uključivanju bosanskohercegovačke privrede u međunarodnu podjelu rada, pa, prema tome, i u svjetske tržišne tokove, normalno je bilo da se kao drugi kriterij u politici cijena uključi svjetska cijena, i to ne potpuno autonomno, nego preko razvojnog kriterija odnosno preko režima uvoza, carinske zaštite i slično.

Problem istraživanja u ovom radu je činjenica, da se pokreću temeljna pitanja u našem društveno-ekonomskom sistemu, zbog čega se javlja potreba brižljivog proučavanja determinanti i funkcije sistema cijena, odnosno svih činilaca i uloge politike cijena u našim društveno-ekonomskim uslovima.

Cilj rada je ukazati na presudne okolnosti - da je sloboda predodređena objektivnim zakonitostima i nužnošću postojanja konkurencije subjekata ekonomije u strukturama tržišta. Poricanje ili zanemarivanje tih determinanti u političkoj praksi - dovelo bi nas u neželjene situacije porasta protivrječnosti i nesklada.

Suvišno je pominjati potrebu uvažavanja i drugih kategorijalnih određenja -

ravnopravnosti i jedinstva u zemlji, što treba da se odrazi makar kao orijentacija ili dugoročni cilj ako ne može biti postignuto kao rješenje u tekućoj etapi razvoja.

Ključne riječi: cijene, politika, razvoj, tržište, uvozna politika i zaštitne carine.

ABSTRACT

One of the very important aspects in further developing our economic system refers to the need for its better connection with the development policies. It is known that basic criteriums for conducting prices policies were development policies, world prices, degree and structure of the development of local economics, and cost principle. The starting criteria, although not specifically stated, was a development policy. Considering that the conception of development based on inclusions of Bosnian and Herzegovinian economy in international work dividing, so accordingly, to world market flows also, it was normal too, as second criteria, in price policies to include world prices and not completely autonomously, but through development criteria or import regime and other. The problem in investigating in this work to start crucial matters in our social-economic system, its necessary to thoroughly studying the determinants and functions of the price system, that is, all subjects and role of price policies in our social-economic conditions. The purpose of this work is to point at the crucial circumstances - that the freedom predetermined to objective legalities and the necessity of existing competition of economic entities in market structures.

Denying or ignoring those determinants in policies would take us to unwanted situations of enlarging discrepancy and contradiction. It is superfluous mentioning the need of respecting other categorical designations – equality and unity in the country which should be reflected at least as an orientation or a long term goal if it cannot be achieved as a solution in the following stage of development. Keywords: policies, development, market, import policies, and customs protecting

UVOD

U Bosni i Hercegovini postoji visok stepen saglasnosti u ocjeni da su u nizu posljednjih godina veze između privrednog sistema i razvojne politike sve više labavile, sto je, pored ostalog, imalo za posljedicu raskorak između zacrtanih i ostvarenih ciljeva razvoja, a s tim u vezi i zaoštavanje određenih protivrječnosti u privredi i društvu.

Sistem i politika cijena, kao veoma bitna komponenta sistema planiranja proširene društvene reprodukcije, u svom daljem razvoju mora odigrati jednu od odlučujućih uloga u rješavanju tog problema, odnosno u uspostavljanju boljih veza između privrednog sistema i razvojne politike.

S obzirom na važnost tih problema neki relevantni stavovi mogli bi se nešto više izdiferencirati i eventualno i nešto šire elaborirati.

To upućuje na sljedeće: kada je riječ o boljem povezivanju privrednog sistema i razvojne politike u sferi sistema i politike cijena, onda se u skladu s principima odlučivanja na raznim nivoima organizacije, mora voditi računa o dva nivoa - o nivou suvereniteta i o nivou neprikosновенosti.

Nivo neprikosновенosti odnosi se na privredne subjekte. Taj nivo ima za cilj da osigura simultano i klasni karakter društveno-ekonomskih odnosa.

Drugi nivo - nivo suvereniteta odnosi se na entitete (FBiH i RS) i Distrikt Brčko. Taj nivo suvereniteta ima za cilj da osigura praktično provođenje u život principa državnog uređenja Bosne i Hercegovine, s obzirom

na činjenicu da smo mnogonacionalna zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti. Druga bitna karakteristika za istaknuti, kada je riječ o boljem povezivanju privrednog sistema i razvojne politike u sferi sistema i politike cijena, odnosi se na međuzavisnost primarne raspodjele dohotka i uloge i mjesta institucije samofinansiranja u privrednom sistemu naše zemlje.

S time u vezi za naglasiti je prije svega činjenicu da je klasična definicija samofinansiranja, ta koja samofinansiranje zatvara u okvire preduzeća. Tako definirano samofinansiranje ne odgovara više modelu privrednog sistema koji se temelji na društvenom/državnom vlasništvu, na sredstvima tih preduzeća kao dominantnom obliku u kojem se realizira odvijanje procesa proširene društvene reprodukcije.

USPOSTAVLJANJE MEHANIZAMA PRIVREDNOG SISTEMA

Mehanizmi privrednog sistema u Bosni i Hercegovini uspostavljaju se na svim organizacionim nivoima, ali će specifično težište biti na širem povezivanju s ekonomskom politikom koja se uspostavlja u zemlji. Time će se omogućiti, da rezultati poslovanja privrednih subjekata i sredstava kao osnovni instrument za osiguranje efikasnog i strukturno usklađenog razvoja budu u funkciji politike razvoja. To znači da širi aspekti udruživanja rada i sredstava treba da predstavljaju temeljnu polugu kreiranja razvojne politike, što i leži u samoj osnovi sistema planiranja proširene društvene reprodukcije¹.

Oba momenta (i to kako onaj prvi u vezi s dva spomenuta nivoa, tj. nivoom privrednih subjekata i entiteta i Distrikta Brčko, tako i ovaj drugi u vezi s ulogom i mjestom poslovnih rezultata, koji se od preduzeća očekuju) navode na jedan osnovni zaključak u tom pravcu da polazna osnova boljeg povezivanja privrednog sistema i razvojne

1 Martinović, D. (2014) "Privredni razvoj - politike malih i srednjih poduzeća", Vanjskopolitička inicijativa BH, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, pp. 1-5

politike u sferi sistema i politike cijena mora biti izražena, što je moguće više, u orijentaciji na relativno ujednačavanje uslova privređivanja, tj. u orijentaciji na politiku ravnotežnih i paritetnih cijena.

To, razumije se, nikako ne znači da se povezivanje privrednog sistema i razvojne politike u sferi sistema i politike cijena ne može i izvan okvira ravnotežnih i paritetnih cijena koristiti za jačanje akumulativne i reproduktivne sposobnosti (u smislu iznadprosječnog jačanja putem primarne raspodjele institucije solventosti i likvidnosti) u onim dijelovima društvene reprodukcije u kojima se izražavaju zajednički dogovoreni i utvrđeni interesi i ciljevi razvoja.

Međutim, kako svako odstupanje od ravnotežnih cijena u pravcu jačanja akumulativne i reproduktivne sposobnosti pojedinih privrednih subjekata u stvari znači određenu međugransku i međuregionalnu redistribuciju dohotka, veoma je važno, radi odgovarajućeg respektiranja spomenutih principa, tačno utvrditi postupak i proceduru po kojoj se takva odstupanja mogu provoditi.

Mislim da bi se taj postupak najadekvatnije mogao provesti u okviru koncepta programirane akumulacije².

Taj koncept polazi od potrebe objektivizacije proporcija namjenske raspodjele dohotka na akumulaciju, odnosno investicije i potrošnju³. Prvi koraci te objektivizacije već su učinjeni u uslovima stjecanja i raspodjele dohotka. Daljnji koraci na putu veće objektivizacije proporcija namjenske raspodjele dohotka ovisit će kako o dosljednijem provođenju politike ravnotežnih (paritetnih) cijena, tako i o dosljednijem pronalazenju onih kriterija namjenske raspodjele koji će, u većoj mjeri nego je to do sada bio slučaj, pored kretanja individualne produktivnosti rada uvažavati i kretanje društvene produktivnosti rada.

² Matko Meštrović (2006): Globalna kriza i socijalna zemlja, Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociološki istraživanja okoline, Zagreb

³ Martinović, D. (2014) "Privredni razvoj - politike malih i srednjih poduzeća", Vanjskopolitička inicijativa BH, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo

U okviru primjene koncepta programirane akumulacije može se u procesu planiranja osiguravati na bazi iznad ravnotežnih odnosa u cijenama, odnosno u primarnoj raspodjeli, jačanje akumulativne i reproduktivne sposobnosti onih dijelova reprodukcije u kojima su izraženi zajednički interesi i ciljevi razvoja.

Svaki se takav zahvat, međutim, mora zasnivati na odgovarajućoj proceduri uspostavljanja odnosa između razvojne politike i politike cijena. Radi pripremanja što adekvatnije ekonomsko-analitičke osnove za dogovore i sporazume ove vrste, bilo bi neophodno da se odgovarajućim metodološkim postupcima [recimo putem primjene međusektorske (input-output) analize i tehnike] unaprijed simulira intenzitet tih efekata u smislu mjerenja kvantitativnih odnosa međugranskog i međuregionalnog prelijevanja odnosno redistribucije dohotka.

Na toj bi se osnovi, primjenom koncepta programirane akumulacije, mogla ostvariti nešto bolja veza između privrednog sistema i razvojne politike u sferi sistema i politike cijena.

Prednosti takvog koncepta bile bi, pored ostalog, i u tome što bi se sva akumulacija koja se dobiva na liniji primjene koncepta programirane akumulacije u cijeni proizvoda iznad objektivizirane ravnotežne proporcije - trošila strogo namjenski kao direktni prihod odgovarajućih poslovnih fondova⁴.

TEMELJNA PITANJA POLITIKE I SISTEMA CIJENA

Svjetski ekonomski trendovi potenciraju, ne samo organizacione već i značajne kvalitativne izmjene u odnosu na sadašnje stanje na području tržišta i cijena, s kojim ni jedna ekonomija nije zadovoljna. To

⁴ Gemmell, N., Kneller, R., McGowan, D., Sanz, I. & Sanz-Sanz, J.F. (2019), „Corporate Taxation and Productivity Catch-Up: Evidence from European Firms“, Scandinavian Journal of Economics Volume 120, Issue 2, pp. 372-399.

nameće potrebu traženje izlaza iz takvih odnosa, te u tom smislu navodim sljedeće:⁵ (1) Sistem cijena treba da se dovede u sklad s novim tržišnim odnosima, pri tom je jasno da se naši produkcionni odnosi, karakteristični sam za bosanskohercegovačku privredu, bitno razlikuju kako od čisto privatnosvojinskih tako i od čisto državnosvojinskih sistema, što mora da dođe do izražaja i u sistemu cijena.

(2) Novi sistem cijena treba graditi na takvim operativnim rješenjima koja će omogućiti da odgovornost i prava za uređivanje odnosa na tržištu preuzmu što neposrednije privredni subjekti, da oni - na svim nivoima odlučuju o cjelokupnoj reprodukciji.

(3) Treći je prijedlog, da novim sistemom cijena treba obezbijediti organizacione uslove za postupnu stabilizaciju cijena, jer bez toga nije moguće ostvariti prva dva zahtjeva.

(4) Organizaciju tržišta i sistema cijena treba učiniti funkcionalnijom, da bi efikasnije podsticali produktivnost i ekonomiju sredstvima za proizvodnju, što je uslov da bismo mogli ostvariti potrebne stope privrednog razvoja i rasta zaposlenja, a posebno je to važno za održanje i razvijanje izvozne sposobnosti naše privrede u novonastalim uslovima međunarodne razmjene.

Razumije se da kroz navedena četiri prijedloga posmatram i teze o kojima sam pisala u prvom dijelu ovog rada.

Za razliku od teza, koje su postavljene tako kao da se sistem cijena svodi samo na raspodjelu dohotka, ja na sistem cijena ne gledam samo sa stanovišta raspodjele. Naš sistem cijena mora da obavlja istovremeno pet osnovnih funkcija (tj. informativnu, distributivnu, selekcijsku, razvojno-alokacijsku i stvaranje jednakih uslova za ostvarivanje dohotka). Kad ne bismo vodili računa o svim tim funkcijama, sistem cijena

5 Carree, M. A. (2002), „Industrial restructuring and economic growth.“, Small Business Economics, 18. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, pp. 243- 255.

ubrzo bi doveo do stagnantnog dohotka i nazadovanja raspodjele. Prema tome, isto toliko kao o raspodjeli mora se voditi računa i o tome kako će sistem podsticati privređivanje⁶. Pogrešno bi bilo kad bismo raspodjelu dohotka interpretirali samo kao funkciju odnosa cijena, jer razlike u nivou dohotka i rast dohotka zavise i od efikasnosti poslovanja, produktivnosti itd.

Kao najhitnije u ovom trenutku postavlja se, da sve mehanizme privrednog sistema koji prejudiciraju globalna kretanja na tržištu treba uskladiti i kontrolisati tako da se obezbjede uslovi za stabilizaciju cijena.⁷ U tezama su makrodeterminante cijena (raspodjela, kreditno-monetarna politika itd.) ukratko spomenute, ali u osnovi teze polaze od pretpostavke da je globalnu ravnotežu tržišta moguće obezbijediti parcijalnim ograničenjima cijena, kao što je Republika Hrvatska učinila sa ograničenjem cijena goriva, odnosno direktnom kontrolom cijena. Težište je postavljeno na sveobuhvatnu direktnu kontrolu cijena. Dobija se utisak kao da je iz toga izveden zahtjev za sveobuhvatom pristupu utvrđivanju odnosa države prema cijenama, pri čemu bi odluke Vlada entiteta u BiH, zapravo postale pomoćni instrument direktne kontrole cijena. Međutim, sasvim je nerealno očekivati da bi direktna kontrola cijena mogla supstituisati mehanizme koji određuju makroravnotežu. To je nemoguće, između ostalog i zbog toga što, na primer, na strani kreiranja tražnje ima tokova koji su van uticaja privrednih subjekata u zemlji (npr. doznake iz inostranstva, promjene u stopama štednje itd.). Za održavanje globalne ravnoteže neophodno je permanentno ex ante i tekuće makrobilansiranje proizvodnje⁸,

6 Džafić, Z., (2006). Preduzetnička ekonomija – Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicijskih privreda. Tuzla: Denfas.

7 Carree, M. A. (2002), „Industrial restructuring and economic growth.“, Small Business Economics, 18. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, pp. 243-255.

8 Bräutigam, R., Spengel, C. & Stutzenberger, K. (2019), „The development of corporate tax systems in the European union from 1998 to 2017: Qualitative

raspodjele, uvoza-izvoza i tražnje; taj indirektni mehanizam predstavlja centralni mehanizam sistema cijena, koji zahtjeva stalno praćenje i usklađivanje na nivou entiteta i Distrikta Brčko BiH, i to povezano i oslonjeno na sprovođenju svih stabilizacionih mjera u privredi i u vanprivrednim djelatnostima, tj. na sprovođenje sistema planiranja, sprovođenje stabilizacione raspodjele, odnosno, usklađivanje razvojnih programa, na dugoročnom uređivanju proizvodno-prometnih odnosa itd. Mišljenja sam, da sva dosadašnja iskustva potvrđuju da se direktnom kontrolom cijena ne može obezbijediti stabilnost tržišta i cijena.

Funkcionalnost sistema cijena je, po mom mišljenju, najslabija strana teza. Funkcionalni su aspekti i suviše zapostavljeni. Zanemaren je cijeli kompleks ekonomije angažovanja i trošenja sredstava za proizvodnju, jer je pretpostavljeno da se ekonomija sredstvima obezbeđuje sama po sebi, kao da sam sistem motivacije obezbeđuje optimalno korištenje sredstava, da imamo idealnu mobilnost sredstava, idealno tržište i da postoji harmonija interesa među konkurentskim proizvođačima. Jasno je da ništa od toga u realnosti nije tako. Zbog toga sam u radu, posebnu pažnju posvetila problemu korištenja sredstava za proizvodnju, stalnih i obrtnih, i predložila neka moguća sistemski rješenja za poboljšanje ekonomije sredstvima i približavanje raspodjele načelu raspodjele prema radu.

Sljedeći funkcionalni nedostatak jest u tome što je primarna raspodjela u tezama koncipirana na način koji ne omogućava usklađen razvoj proširene reprodukcije⁹. Nesporno je da su elasticiteti i stope rasta tražnje raznih proizvoda različite, da moraju biti različite granske stope rasta proizvodnje i da je sastav sredstava od grane do grane različit. Samim tim, jedinstvena stopa and quantitative analysis“, Intertax, Volume 47, Issue 6-7, pp. 536-562

⁹ Ur Rehman, N., Čela, A., Morina, F & Sulčaj Gura, K. (2019), „Barriers to growth of SMEs in Western Balkan countries“, Journal of Management Development, Volume 38, Issue 1, pp. 2-24

dohotka ne može omogućiti međugranski usklađen razvoj niti raspodjelu dohotka za potrošnju prema doprinosima tekućeg rada. U osnovama ovog rada, na više mjesta se ponavlja misao da je dohodak samo funkcija odnosa cijena, s naglaskom da dohodak isto tako zavisi od ekonomije trošenja prenesenog opredmećenog rada i ekonomije angažovanja i korištenja stalnih i obrtnih sredstava. Savremeni tehnički progres i konkurencija odvijaju se upravo na svakodnevnoj bazi za bolju ekonomiju materijala za izradu, za supstitucije, za brzi obrt sredstava, a sve je to u osnovama praktično apstrahirano¹⁰. Takav utisak dobija se kada se čitaju neke odluke Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u kojima se za normalni dohodovni odnos predlaže prosta ekstrapolacija sadašnjeg stanja ekonomičnosti i produktivnosti po grupacijama unutar pojedinih grupacija, koje su postigle sporazume o cijenama.

Iz one prve pogrešne premise - da dohodak zavisi samo od odnosa cijena - proizilazi još rizičnije zaključivanje: ako neka grupacija nije zadovoljna svojim dohotkom, onda ispada da bi to trebalo rješavati promjenom odnosa cijena. No, jasno je da bi to bila samo dioba inflacije.

Takav odnos doveo bi do nesagledivih poremećaja i lomova u raspodjeli i reprodukciji. Iz radova do kojih sam došla, a koje su objavili naši ekonomisti, dohodne teorije nisu nikad poricali da u stvarnom životu postoji lepeza organskog sastava faktora, različit obrt sredstava, različito kretanje tehničkog progressa i produktivnosti itd. Kad bismo prihvatili da se cijene formiraju obračunskim putem, kao što neki teoretičari predlažu, ili kad bismo ekonomski položaj raznih grupacija počeli mjeriti prosječnom dohodnom

¹⁰ Burke, L. i Galler, K (2011). „Achieving optimum balance in the simplification of tax compliance obligations for business customers and management of compliance and collection risks by revenue“, Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG2011, Pages 124-131, 11th European Conference on e-Government, ECEG 2011; Ljubljana; Slovenia; 16 June 2011 through 17 June 2011.

stopom, takav sistem cijena značio bi najveće udaljevanje od principa raspodjele prema radu, znatno veće nego što ga imamo danas, jer bi se dohodak po sili neke administrativno nametnute formule sistematski selio u grane s nižim sastavom sredstava a nezamislivo je da bi zbog toga savremenu tehnologiju koja se primjenjuje u crnoj metalurgiji trebalo seliti, recimo, u tekstilnu industriju. Mislim da o tome više i ne bi trebalo diskutovati na teorijskom nivou, bolje bi bilo da osnove svog naučnog doprinosa odnosima ekonomskog razvoja i cijena u Bosni i Hercegovini, damo na verifikaciju neposrednim proizvođačima da oni kažu šta je realno, a šta nerealno.

Sljedeća protivrječnost jest u tome što neki od ekonomskih teoretičara pišu, da u novom sistemu moramo da respektujemo zakon vrijednosti i objektivne ekonomske zakonitosti (mislim na one zakone koji su zaista neizmjenljivi), ali istovremeno je koncepcija o cijenama postavljena tako kao da se dugoročno djelovanje zakona vrijednosti može ukinuti¹¹. Iako znamo, da je nemoguće predvidjeti budući tehnički progres, inovacije, supstitucije, sve buduće promjene u potrebama, u tražnji i elasticitetima potrošnje. Ovaj problem, kao normalan problem svake dinamičke privrede, „riješeno” je tako kao da bi s mjesnim zajednicama trebalo utvrđivati kakav će u narednih 5 godina biti, npr., elasticitet moje tražnje za frižiderom, obućom itd., pa da se na osnovu toga unaprijed utvrde sveobuhvatni planovi finalne potrošnje za naredni period. Evidentno je da je to nemoguće¹². I ako često dođem u priliku da pročitam neke od ranijih radova u kojima se naglašava, perioda kada smo imali

najrazvijenije planiranje - da smo i tada godišnje planove morali rebalansirati po dva-tri puta godišnje. Takva dinamika bila je već onda, a danas je još življa, pogotovo na strani uvoza i izvoza, čiji su uticaji veoma jaki i nepredvidivi ni za dvije godine unaprijed.

Shodno navedenom, smatram da tržište mora da bude ono mjesto na kojem se u krajnjoj liniji objektiviziraju potrebe, realizuje proizvodnja i vrijednost proizvoda. Ta se funkcija tržišta, po mom mišljenju, ne može supstituisati nikakvim granskim dogovaranjem, jer se i oni zaključuju unutar tržišnih potreba i parametara. Međutim, takvi dogovori, mogu i treba da bitno doprinesu stabilizaciji tržišta i time približavanju k raspodjeli prema radu.

Neki ekonomski teoretičari smatraju da putem cijena treba ispravljati ekonomski i dohodovni položaj pojedinih grupacija, što bi bilo jednostrano i u sukobu sa stabilizacionim zadacima - a pri tom se pretpostavlja da se iz podataka o ekonomskom položaju preduzeća i grana mogu izvesti podaci o relativnim nivoima pojedinih konkretnih cijena u sklopu ukupne proizvodnje pojedinih privrednih subjekata ili grapa. Tu se polazilo od najjednostavnijih primjera monoprodukcije (npr. uglj - energetika = koks + koncentrat Fe = čelik, itd.). Takvih jednostavnih tehnoloških lanaca u industriji ima, u stvari, svega oko 8%, po našim izračunima. Sve drugo mnogo je složenije, pri čemu većina naših preduzeća proizvodi po 10 do 20 različitih proizvoda. Proizvodnja je vezana i maksimalizacija dohotka preduzeća ne dobija se maksimalizacijom dohotka po svakom proizvodu, već takvim prosječnim i marginalnim kombinacijama koje maksimaliziraju globalni dohodak preduzeća. Vezani troškovi, čija je alokacija na proizvode-nosioce uvijek više-manje arbitrarna, iznose najčešće 30-35%, zbog čega kod vezane proizvodnje nikad ne možemo biti sigurni je li dohodovni položaj pojedinog proizvoda baš takav kakav je prosječan položaj cijelog asortimana. Na kraju je uvijek odlučujuća realizacija

11 Umihanić, B., Tulumović, R., Omerović, M., Simić, S., Markuš, R., 2012. GEM BiH, Global Entrepreneurship Monitor, globalni monitor poduzetništva, Poduzetničkim obrazovanjem do (samo)zapošljavanja mladih, Tuzla: ED Centar za razvoj poduzetništva

12 Ur Rehman, N., Čela, A., Morina, F & Sulčaj Gura, K. (2019), „Barriers to growth of SMEs in Western Balkan countries“, Journal of Management Development, Volume 38, Issue 1, pp. 2-24

na tržištu i ostvareni ukupni dohodak preduzeća.

ZAKLJUČAK

Odnos ekonomskog razvoja i politike cijena, u najvećoj mjeri odražava našu stvarnost, odražava realne odnose koji postoje u našem društvu i koji su zaista, najblaže rečeno, vrlo složeni odnosno koji su, malo oštrije rečeno, dosta divergentni, i to iz dva zaloga:

Prvi, državno uređenje Bosne i Hercegovine, kojim je entitetima ostavljeno da samostalno vode ekonomsku politiku; i

Drugo, je utjecaj nauke, jer nauka deluje u okviru materijalnih snaga i materijalnih odnosa i naravno da nije van toga.

Međutim, to u isto vrijeme pokazuje da je rad na koncipiranju materije kao što je sistem i politika cijena i pokušaj izrade nekih normativnih rješenja- skopčan s tom istom činjenicom, skopčan s problemom da riješi vrlo složene međusobne odnose, da riješi vrlo divergentna materijalna i druga različita gledanja.

U tom smislu slobodno možemo reći, da naći pravo rješenje međudnosa ekonomskog razvoja i politike cijena u Bosni i Hercegovini je teško pitanje, mada postoje pokušaji da se nađe rješenje, ali su ona još uvijek nedovoljno precizna i nedovoljno jasna i za koja se nadamo da će se vremenom naći rješenja. Ali, to ne bi trebalo da bude razlog da se neka bitna opredjeljenja, neka opredjeljenja koja su van diskusije, dovode pod sumnju. A ta opredjeljenja, po mom sudu, proizilaze iz vrlo jasnih određenih opredjeljenja i ciljeva.

Zbog toga mislim da bilo kakvo normativno regulisanje stvari na nekom nivou (a najčešće nismo čuli na kojem nivou, gdje je to, ko je to taj koji treba to da radi) izvan preduzeća i onih njegovih dohodovnih veza izvan privrednog Sistema, nisu na liniji opredjeljenja. U tom smislu bilo bi korisno, naročito kad se radi o kompleksu mehanizma uzimanja u obzir pokazatelja, mehanizma ocjenjivanja i reflektovanja

tržišta i tako dalje, usredsrede na nivo privrednih subjekata, po liniji dohotka i dohodovnih odnosa.

Svaki drugi nivo, svaki prijedlog koji to diže na neki državni, odnosno entitetski nivo, na nivo nekih matematičkih i dobrih proračuna, mislim da se objektivno sukobljava sa suštinom naših odnosa koje želimo da izgradimo.

Možda nisam u radu dovoljno naglasila, da se polazi od svih tih elemenata kojima se djeluje na ponudu i tražnju. Ali sada se postavlja jedno fundamentalno pitanje, koje je u radu istaknuto, a to je: da li pod pretpostavkom da sve to imamo (a mislim da smo u dosadašnjem periodu vidjeli kako nam sve to skupa djeluje) treba politika cijena?

LITERATURA

- [1] Aidis, R., and Sauka, A., (2005). "Assessing Moving Targets: Analyzing the Impact of Transition Stages on Entrepreneurship Development", *Ekonomika*, 69, ISSN 1392-1258, pp. 1-21.
- [2] Aldžić, E., (2015). *Utjecaj poreznog sistema na konkurentnost malih i srednjih preduzeća u Federaciji BiH*. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu
- [3] Berthol, N, Kullas, M., and Neumann, M. (2007) "Wie motiviert man Unternehmen in Deutschland?" *Wirtschaftsdienst*, Vol 87, Iss.12, pp. 818-823.
- [4] Bond, S. & Xing, J. (2015). "Corporate taxation and capital accumulation: Evidence from sectoral panel data for 14 OECD countries", *Journal of Public Economics*, Volume 130, pp. 15-31.
- [5] Bräutigam, R., Spengel, C. & Stutzenberger, K. (2019), "The development of corporate tax systems in the European union from 1998 to 2017: Qualitative and quantitative analysis", *Intertax*, Volume 47, Issue 6-7, pp. 536-562
- [6] Burke, L. i Galler, K (2011). "Achieving

- optimum balance in the simplification of tax compliance obligations for business customers and management of compliance and collection risks by revenue“, Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG2011, Pages 124-131, 11th European Conference on e-Government, ECEG 2011; Ljubljana; Slovenia; 16 June 2011 through 17 June 2011.
- [7] Caree, M. A., and Thurik, A. R. (1998). “Small Firms and Economic Growth in Europe”, *Atlantic Economic Journal*, 26(2), pp.137-146.
- [8] Carnes, G.A. and Cuccia, A.D. (1996), “An analysis of the effect of tax complexity and its perceived justification on equity judgments”, *The Journal of the American Taxation Association*, Vol. 18 No. 2, pp. 40-56.
- [9] Carree, M. A. & Thurik, A. R. (2002). „The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth“, *International Handbook of Entrepreneurship Research*, pp. 1-27
- [10] Carree, M. A. (2002), „Industrial restructuring and economic growth.“, *Small Business Economics*, 18. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, pp. 243- 255.
- [11] Chittenden, F., Kauser, S. and Poutziouris, P. (2003), “Tax regulation and small business in the USA, UK, Australia and New Zealand”, *International Small Business Journal*, Vol. 21 No. 1, pp. 93-115.
- [12] Chittenden, F., Kauser, S. and Poutziouris, P. (2005), “PAYE-NIC compliance costs – empirical evidence from the UK SME economy”, *International Small Business Journal*, Vol. 23 No. 6, pp. 635-56.
- [13] 13. Corman, J., and Lussier, R. N., (1996). *Small Business Management: A Planning Approach*. USA: Irwin.
- [14] Dostić, M., (2002). *Menadžment malih i srednjih preduzeća*. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- [15] Džafić, Z., (2006). *Preduzetnička ekonomija – Mala i srednja preduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicijskih privreda*. Tuzla: Denfas.
- [16] European Commission. (2012). *The New SME Definition. User Guide and Model Declaration*, p.14
- [17] European Commission. (2015) *Simplified Tax Compliance Procedures for SMEs*, Brussels, [online]. Available at: <https://publications.europa.eu/> [Accessed 17 May 2019]
- [18] European Commission (2018) *Tax Compliance Costs for SMEs*, November 2018, [online]. Available at: <https://publications.europa.eu/> [Accessed 17 May 2019]
- [19] Federici, D. & Parisi, V. (2015) „Do corporate taxes reduce investments? Evidence from Italian firm-level panel data“, *Cogent Economics and Finance*, Volume 3, Issue 1
- [20] Gemmell, N., Kneller, R., McGowan, D., Sanz, I. & Sanz-Sanz, J.F. (2019), „Corporate Taxation and Productivity Catch-Up: Evidence from European Firms“, *Scandinavian Journal of Economics* Volume 120, Issue 2, pp. 372-399.
- [21] Glaeser, E. L., Kallal, H. D, Scheinkman, J. A & Shleifer, A. (1992). *Growth in Cities*. *Journal of Political Economy*, 100, pp. 1126-1152.
- [22] Haber, S. and Reichel, A. (2007), “The cumulative nature of the entrepreneurial process: the contribution of human capital, planning and environment resources to small venture performance”, *Journal of Business Venturing*, Vol. 22 No. 1, pp. 119-45.,
- [23] 23. Joumard, I. (2002), “Tax systems in European Union Countries”, *OECD Economic Studies*, Vol. 34, pp. 91-151
- [24] 24. Kamleitner, B., Korunka, C. i Kirchler, E. (2012), “Tax compliance of small business owners: A review”, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 18 Iss: 3 p. 338
- [25] Karmel, S. M., and Bryon, J. A., (2002). *Comparison of Small and Medium Sized Enterprises in Europe and in the USA*. London: Routledge.

- [26] Martinović, D. (2014) "Privredni razvoj - politike malih i srednjih poduzeća", Vanjskopolitička inicijativa BH, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, pp. 1-5
- [27] Martinović, D. & Veselinović, Lj. (2018). „Da li nivo poduzetničke aktivnosti i indeks TEA predstavljaju pokazatelje ekonomskog rasta?“, BH Ekonomski forum, Vol 8, No 1, p.13
- [28] Mašić, S., (2018). Determinante pokretanja samostalnih poduzetničkih poduh- vata u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.
- [29] Molan, P. (2007). „Service delivery-simplifying tax administration for individuals and business“, Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG2007, Pages 349-357, 7th European Conference on e-Government, ECEG 2007; Den Haag; Netherlands; 21 July 2007 through 22 July 2007
- [30] Narodna skupština Republike Srpske (2013). Zakon o razvoju malih i srednjih preduzeća RS. [online]. Available at: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-razvoju-malih-i-srednjih-preduze%C4%87> [Accessed 15 December 2018]
- [31] Petković, S., and Berberović, Š., 2013. Ekonomika i upravljanje malim i srednjim preduzećima, Principi i politike. Banja Luka: Ekonomski fakultet
- [32] Pojam i značenje malih i srednjih poduzeća. Available at: www.agr.unizg.hr [Accessed 18 December 2017]
- [33] Porter, M. E., (1998). The Competitive Advantage of Nations, Free Press, ISBN12-9780684841489
- [34] Robbins, K., Pantousco, F., and Fuller, K. (2000). "An Empirical Assessment of the Contribution of Small Business Employment to U.S. State Economic Performance", Small Business Economics, pp. 293-302.
- [35] Schumpeter, J., (1934). The Theory of Economic Development, Cambridge: Harvard University Press
- [36] Terzić, S. (2017). "Poreski sistem u Bosni i Hercegovini", Ekonomski izazovi, godina 6, broj 12, decembar 2017, p. 72
- [37] Umihanić, B., Tulumović, R., Omerović, M., Simić, S., Markuš, R., 2012. GEM BiH, Global Entrepreneurship Monitor, globalni monitor poduzetništva, Poduzetničkim obrazovanjem do (samo) zapošljavanja mladih, Tuzla: ED Centar za razvoj poduzetništva
- [38] Ur Rehman, N., Čela, A., Morina, F & Sulčaj Gura, K. (2019), „Barriers to growth of SMEs in Western Balkan countries“, Journal of Management Development, Volume 38, Issue 1, pp. 2-24